

הקודש בבה"ל שם, ה), או שצריך לתת מחצית מהמטבע הגדול ביותר באותו זמן (חכמת אדם קנ, א, חזו"א ח"מ טז, טז), או שצריך לתת את המטבע משמקלו הכי קרוב למשקל מחצית השקל שהיה בימי משה (חזו"א שם, וראה מה שהקשה על שני פירושויו בבה"ל שם).

שֶׁשְׁשָׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה הָיוּ שׁוֹקְלִין דְּרָכוֹנוֹת, כלומר, שהמטבע שהיו רגילים לשאת ולתת בו היה דרכון, ששוויו שני שקלים של תורה, והיו נותנים למחצית השקל חצי דרכון אף ששווה שקל שלם של תורה, כי הדין הוא שיש לתת מחצית מהמטבע הנוהג באותו הזמן, ראה המקור לכך בגמ'. ו'שוקלין' הוא מלשון נתניה; הוא מלשון משה ומתן (פיה"מ לרמב"ם ובשקלים א, ה-ה; ר"ש; רע"ב; תקלין חדתי, וכשיטתם לעיל בסמוך).

ויש שכתבו, ש'היו שוקלין דרכונות' פירושו שהיו נותנים דרכון שלם למחצית השקל, והטעם לכך הוא, משום שלא היה די במחצית השקל עקב מיעוט העם שעלו מהגולה. ו'שוקלין' הוא מלשון נתניה למחצית השקל (ריב"ב, תלמיד הרשב"ש, רמב"ן שמות ל, יב, וכשיטתם לעיל בסמוך, וראה בביאורנו בגמ' ד"ה מן הדא, מהו שיעור דרכון לפי זה).

חֲזִירוֹ לְשִׁקּוֹל סְלָעִים, ראה לעיל בסמוך, שיש שפירשו שהכוונה היא שהמטבע היוצא השתנה לסלע דהיינו שקל של תורה, ולכן נתנו מחצית השקל, ויש שפירשו, שהכוונה היא שחזרו לתת שקל שלם עבור מחצית השקל לאחר שהתרבה העם.

חֲזִירוֹ לְשִׁקּוֹל טַבְעִין בְּקָשׁוֹ לְשִׁקּוֹל דִּינָרִין וְלֹא קָבְלוּ מֵהוּ, כלומר, שהמטבע היוצא השתנה לטבעין, ששיעורם הוא מחצית שקל של תורה [כמבואר בגמ'], ועל כן ביקשו לשקול למחצית השקל דינרים, שהם רבע שקל [כמבואר בגמ'], ולא הסכימו לכך, לפי שלעולם אסור לפחות משיעור מחצית השקל של תורה [ראה הטעם בזה בביאורנו להלן (ד"ה מן הדא)], אלא רק להוסיף עליו לפי שינוי המטבעות היוצאים באותו זמן (פיה"מ לרמב"ם ובשקלים א, ה-ה; רע"ב; תקלין חדתי, וכשיטתם לעיל בסמוך). ויש שפירשו, שנשנו כאן שני מצבים, כשהתרבה העם יותר, חזרו לשקול למצות מחצית השקל טבעין - ששיעורם מחצית השקל, ולאחר מכן כשהתרבה העם עוד יותר, ביקשו לשקול דינרין - ששיעורם הוא רבע השקל, כיון שהיה די בכך לקניית כל צרכי הקרבנות, ולא הסכימו לכך חכמים, לפי שלעולם אסור לפחות משיעור מחצית השקל של תורה (ריב"ב, תלמיד הרשב"ש, וכשיטתם לעיל בסמוך).

גְּמָרָא. אוֹתוֹ הַשָּׁנִי מֵהַ עֶבְרִי לִיָּהּ, האם נחשב כהקדש בטעות שאינו הקדש לדעת בית הלל, או שמא כיון שבהכרח שם שקל חל על אחד מהם, אינו נחשב הקדש בטעות ושניהם קודש [ואחד יהיה למחצית השקל והשני ילך לנדבה] (תקלין חדתי). וביאור הספק הוא, שיתכן שאין אומרים שהוא הקדש בטעות אלא כשעצם מעשה ההקדש היה בטעות, כגון שהפריש שקל אחד והתברר שלא היה חייב בו, אבל כשהפריש שני שקלים בבית אחת והתברר שהיה חייב רק אחד, מעשה ההקדש לא היה בטעות, שהרי הוצרך להקדיש אחד, אלא ששיעור ההקדש היה בטעות, שלא הוצרך להקדיש אלא אחד ולא שנים, ויתכן שבאופן זה אינו נחשב הקדש בטעות, כיון שכל אחד מהם היו ראוי לכך, וטעות בחשבון אינה שייכת אלא במקרה וממכר, ששם עיקר המקח הוא החשבון הנכון, ולכן שם שייך 'מקח טעות', מה שאין כן בהקדש (אבן האזל פסולי המוקדשין ה, ו ד"ה ונראה, וראה ביאור אחר ב"ש סיריליאו). והספק הוא באופן שהפריש את שניהם בבית אחת, אבל בהפריש בזה אחר זה, פשוט שהשני חולין (מרבית המשנה שקלים ג, יב, ע"פ הרמב"ם שם).

מִשְׁנֵה. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים מוֹתֵרִין חוּלִין, שלא התכוין להקדיש אלא כדי שקלו, ומה שהוסיף עליו, הרי זה הקדש בטעות שאינו הקדש לדעת בית הלל [כמבואר במשנה בנזיר (ה, א)] (תלמיד הרשב"ש; ר"ש; קרבן העדה; תקלין חדתי). וכיון שכל המעות מעורבות יחד, ואינו יודע אלו מהן נתן לכיס לאחר שהיו בו כבר מעות בשיעור מחצית השקל, ובדאורייתא 'אין ברידה', על כן יטול מתוך הכיס מעות בשיעור מחצית השקל, ויעשה תנאי שאם המעות שנותרו בכיס הן הקדושות, מחלל הוא את קדושתן על המעות שבידו (שקל הקודש ג, צא).

אִף לְשִׁקְלִים אֵין לָהֶן קֶצֶבָה וְכו', אִף עַל פִּי כֵן יֵד כּוֹלֵן שָׁוָה, כלומר, שהדין של 'העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט', אין פירושו שהשיעור של מחצית השקל הוא דוקא מחצית השקל האמור בתורה כפי שהיה שוויו בימי משה ואסור להוסיף עליו, אלא השיעור מהתורה הוא מחצית השקל מהמטבע הנוהג באותו הזמן, גם אם שוויו יותר ממחצית השקל שהיתה בימי משה, שהדין הוא רק שתהא יד כולם שווה בו, דהיינו שיהיה שיעור אחד קבוע לכולם באותו הזמן (פיה"מ לרמב"ם ובהל' שקלים א, ה-ה; רע"ב; תקלין חדתי, ראה גם בדבריו לעיל ב, ב ד"ה העשיר, בביאור הגמ' שם).

ויש שכתבו, שמדאורייתא לעולם אין חיוב לתת יותר ממחצית השקל שהיתה בימי משה, אלא הוא דין דרבנן, שהוסיפו על שיעור מחצית השקל שיהיה מחצית מהמטבע הקבוע באותו הזמן, והיה בכך גם צורך, משום שהעם שעלה עם עזרא היה מועט, ולא היה די בחצי שקל של תורה כדי לקנות בו את קרבנות הציבור ואת כל הדברים הבאים מתרומת הלשכה, ולכן שקלו דרכונות (רא"ש; מאירי).

ויש שכתבו, שאף מדרבנן אין חיוב לתת מחצית מהמטבע הנוהג באותו זמן, וגם אין איסור להוסיף על מחצית השקל שהיתה בימי משה, ובלבד שכולם יתנו את אותו השיעור, וכל מה שהוסיפו על השיעור של מחצית השקל שהיתה בימי משה הוא רק משום מיעוט העם, וכמבואר לעיל (ריב"ב, תלמיד הרשב"ש; השגות הראב"ד על הרמב"ם שם).

וביאר סברת רבי יהודה שאמר שאין לשקלים קצבה, שלכן יש לומר שהמותר לנדבה, הוא משום שעל אף שלא ניתן להוסיף על השיעור שכולם נותנים למחצית השקל, מכל מקום כיון שיש אפשרות להוסיף על מחצית השקל בהסכמת כולם, לכן יתכן שהמכנס מעות לשקלו יותר משיעור מחצית השקל, כיוון בכך להקדיש גם את המותר. ואפילו לדעת הסובר [רמב"ם המובא לעיל] שהחובה היא לתת דוקא מחצית מהמטבע הנוהג באותו הזמן ואסור להוסיף על השיעור אפילו בהסכמת כולם, ונמצא שיש קצבה לשקלים (קושיית הרש"ש, והחזו"א ח"מ טז, טז), מכל מקום כיון שאם שינו הציבור את המטבע היוצא והוסיפו עליו, חייבים לתת יותר, גם אם כינס מעות והוסיף יותר ממחצית מטבע השקל הנוהג, יתכן שכיוון להקדיש את כל המעות שכנס, כי חשש שמא יוסיפו על המטבע (שקל הקודש בבה"ל א, ו; ר"י פערלא בסהמ"צ לרס"ג א, כ עמ' 298).

■ להלכה, יש אומרים שצריך לתת קודם פורים מחצית מהמטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנים בארץ [וכדעת הרמב"ם, שהמטבע הוא מחצית מהמטבע הנוהג באותו זמן], ומאחר ששלש פעמים נאמרה 'תרומה' בפרשה, יש לתת שלשה חצאים (רמ"א או"ח תרצד, א). ובמצות מחצית השקל, כשיש כמה סוגי מטבעות שרגילים לשאת ולתת בהן באותו זמן, יש לתת מחצית מהמטבע העיקרי שרגילים להשתמש בו (שקל